

religious gifted life, and rebels. In particular, in this context, analyzed the image of the Princess Sophia, which is presented in all its contradiction and its era and its nature (and as a sinner and as a Saint).

Key words: the historical novel, XVII a century, author's perception of the historic figure, Romanov's dynasty, princess Sofia, female images.

Стаття поступила в редколлегию
02. 03. 2016 г.

УДК 821.161.2.09:376-053.5

Зінаїда Пахолок

Художній простір Людмили Вознюк

У статті схарактеризовано літературну діяльність волинського вчителя-дефектолога Людмили Вознюк, присвячену дітям з особливими освітніми потребами. Проаналізовано книжки для дошкільників: визначено жанр і зміст, виховне значення, описано їх художнє оформлення. Установлено, що з метою формування толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями вперше в українській літературі для дітей з'явився триптих про інвалідність.

Ключові слова: українська література для дітей, зарубіжна література для дітей, діти з особливими освітніми потребами, толерантність, літературно-педагогічний жанр, лист, п'єса, оповідання, казка, триптих.

Постановка наукової проблеми та її значення. Літературні твори для дітей різних вікових груп, починаючи з дошкільників, педагоги та батьки використовують як ефективне джерело виховання й навчання дітей. Українська література для дітей щороку збагачується новими творами та іменами, які послідовно не відстежує критика, оскільки накладі видань ледь сягають декількох сотень, а загальнодержавної системи розповсюдження книжок немає. Щорічні книжкові ярмарки в столиці й обласних містах не можуть докорінно змінити ситуацію. У зв'язку із цим заслуговує на увагу літературна діяльність Людмили Михайлівни Вознюк із теми дітей з обмеженими можливостями та створення сприятливих умов інтеграції в систему сучасних суспільних відносин.

В Україні, за даними Міністерства соціальної політики, на 1 січня 2015 року загальна чисельність осіб з обмеженими можливостями становила 2 млн 568 тис. 532 особи, або 6%, у загальній структурі постійного населення країни (42,8 млн осіб), у тому числі дітей з обмеженими можливостями 151 125 осіб. Право дітей із відхиленнями в розвитку вести повноцінне й гідне життя в суспільстві та право дитини на особливу турботу й допомогу, що повинна надаватися з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, законодавчо закріпила Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року [17, с. 37–38]. Україна ратифікувала цей документ у перший рік своєї незалежності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На сучасному етапі в Україні змінюється ставлення суспільства й держави до дітей із відхиленнями в розвитку від ізоляції й агресії до толерантності та інклюзії [20, с. 5]. Толерантність (від латин. *tolerantia* – терпіння) відіграє важливу роль у стосунках між людьми. Формувати увагу один до одного, зокрема до осіб із інвалідністю, потрібно в дитинстві. Інклюзію (від англ. *inclusion* – включення) розуміють як форму буття, спільного життя здорових людей і людей з обмеженими можливостями, процес активної участі осіб з інвалідністю в соціумі.

Важливим чинником ефективної розбудови інклюзивного середовища є позитивне ставлення здорових вихованців до їхніх однолітків, тому потрібно використовувати літературу для дітей із її виховним й освітнім потенціалом для формування моральних почуттів. Прикладом такої літератури можуть бути книжки Л. М. Вознюк, освітні, особистісні та професійні обставини якої спричинили зацікавлення темою дітей з особливими освітніми потребами. Проте літературна діяльність учителя-дефектолога перебуває в полі зору лише журналістів [23, с. 301].

Мета статті – проаналізувати твори для дітей Л. М. Вознюк як вияв професійної та соціальної активності, громадянської позиції автора, що уможливить їх активне включення в науковий і культурний обіг.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Л. М. Вознюк – волинський учитель-дефектолог вищої категорії (логопед, олігофренопедагог). Із 2002 року засновник і керівник дитячого інтегрованого реабілітаційного театру «Забавляночка» в Луцьку; із 2003-го й дотепер – голова правління Волинської обласної дитячої громадської організації «Центр розвитку дитини». 2003 року вона пройшла міжнародні навчання із залучення до арт-терапевтичної діяльності неповносправних осіб, які відбувалися в Любліні (Польща), і стажування в Портланді (США) за програмою «Громадські зв'язки» з питань розв'язання проблем дитячої інвалідності за посередництвом недержавних організацій. Про власний шлях Л. М. Вознюк розповідає в книжці «Топ-волиняни», у якій представлено 151 інтерв'ю з відомими людьми Волинського краю [32, с. 50–51].

Професійна, а згодом і громадська діяльність Л. М. Вознюк пов'язана з категорією дітей, які були відірвані від своїх однолітків, що зумовило вектор її літературних інтересів. Відвідуючи у Львові семінари Всеукраїнської організації «Батьки для батьків», мета яких – допомогти батькам набутти вміння провадити групи само / взаємопідтримки (*peer support*), Л. М. Вознюк не тільки поглиблювала свої знання, а й ділилася досвідом спілкування із сином Романом, якому лікарі діагностували дитячий церебральний параліч. Тут на основі зарубіжних і вітчизняних напрацювань засвоювала корисні практичні навички психології сімейних відносин й арт-терапевтичних методик, зокрема написання листів як однієї з форм спілкування: із самим собою, з рідними й близькими, друзями та колегами й т. ін.

Л. М. Вознюк отримала завдання написати лист до себе, натомість написала лист до старшого сина (Роман із двійнят, його брат помер під час пологів). На семінарі читання цього листа схвилювало всіх присутніх, тому він був надрукований уперше у львівському часописі «Вісник Руху “Батьки для батьків”» [2, с. 4], потім – у газетах «Досвітня зоря» [31, с. 4] і «Луцький замок» [15, с. 13]. Принагідно зазначимо: уривок із листа використано в оформленні приміщення ДНЗ «Пагінець» для дітей з особливими потребами в Рівному. Лист до сина Романа, написаний у формі приватного звернення та материнської сповіді, завдяки публікаціям перейшов особистісні межі й став надбанням широкої аудиторії. Із дозволу Л. М. Вознюк наводимо лист повністю:

Добрий день, дорогий мій сину!

Я дякую Господу, що він дав мені силу вистояти у боротьбі за тебе, мою дитину. Я старалась, я перемагала, я піднімалась щораз на сходинку вище. Прости мені, сину, мої слабкості. Проте саме в них, кажуть, сила жінки. Адже ті сльози тимчасові, вони – як та роса, що скропить, освіжить, оновить.

Я гартую себе, я себе творю. Я відродилась, я буду жити! Прости мені, сину, що не народила тебе здоровим. Ти, ще будучи зовсім маленьким, не міг змиритися з цим. Не могла змиритися з цим і я. Тому я, коли хотіла поставити тебе на ноги, дуже цього хотіла. Я так тішилася з того, що ти, моя дитино, народилася саме в мене. Бо, думала я, ніхто б так не хотів, не вмів так хотіти тебе зіцлити, як я.

І, напевно, тому сьогодні ти можеш грати у футбол, а ще у нас так багато нагород за перемогу в іграх з настільного тенісу і шахів.

Дякуючи Богу, що у тобі – жагуча життєлюбна сила, оптимізм. Я знаю точно, це ти взяв від мене. Це якраз те, що рятує від запаморочення, коли земля хитається під ногами. Та удвох ми вистояли. А ще допомогли люди, справжні люди, що траплялися у нас на шляху. Я дала собі слово, що зроблю для тебе все можливе. Я стараюсь тебе навчити любити життя. Я народила тобі брата.

Твоя мама.

Лист зболеної матері, під яким можуть поставити свої імена матері, які зіткнулись із цією проблемою, оскільки під час прочитання «створюється ілюзія безпосереднього спілкування, доторку до живої людини, участі в реальних подіях» [19, с. 29]. Материнський лист є формою повчання дитини й щирим зацікавленням у тому, щоб бути почутою. Вольова жінка-матір ні на кого не перекладає вину за те, що сталося. У невеликому за обсягом листі 17 разів повторюється займенник «я». Він – свідчення впевненості в собі, рішучості, життєствердного начала, бо відбулось осягнення та переосмислення власної долі, готовності до подальших випробувань. Лист матері звучить

особливо зворушливо, оскільки це лист-сповідь, лист-зізнання, лист-заклинання, лист-оберіг, передача життєвого досвіду. Його емоційність не залишає нікого байдужим.

Проте лист слід розглядати не тільки на чуттєвому рівні, але і як форму літературно-педагогічного жанру, що має широке розповсюдження в різних народів світу. Наприклад, в англійській літературі листи до сина Філіппа Дормера Стенхопа, графа Честерфілда [30] або віршований лист Ред'ярда Кіплінга [14]; в українській – листи до сина В. О. Сухомлинського [28] та В. С. Стуса [26]. Приватні листи стали не лише вагомими літературними надбаннями, а й зразками батьківської любові, опіки й турботи про своїх дітей та концентровано викладених порад. Так, у першому листі до сина Сергія В. О. Сухомлинський просив: «Збережи ж його на все життя» [28, с. 585], а В. С. Стус у листі до сина Дмитра зізнався: «Ти ж мені найдорожча в світі людина» [26, с. 53].

Уважаємо, що єдиний лист Л. М. Вознюк поклав початок художній творчості, яка яскраво проявилась у Волинській обласній дитячій громадській організації «Центр розвитку дитини». За ініціативи Л. М. Вознюк при цій організації створено дитячий інтегрований реабілітаційний театр «Забавляночка», до участі в якому залучили дітей із клінічними діагнозами: дитячий церебральний параліч, хвороба Дауна, повна сліпота, слабозорість, розлади опорно-рухового апарату. У колективі серед дітей із функціональними обмеженнями є також їхні здорові однолітки, які так само задоволено виконують ролі, насолоджуючись процесом спільної творчості.

Свої педагогічні знахідки Л. М. Вознюк використала в п'єсах, які поки не надруковані. Приклади цікавих та інноваційних форм роботи з дітьми містить збірка методичних матеріалів «Забавляночка моя, Забавляночка!», у якій педагог зазначає: «Віршовані перлинки, вміщені в цій книжці, малюнки та фото познайомлять Вас із чудовими малятами – учасниками дитячого інтегрованого реабілітаційного театру “Забавляночка” <...> За силу духу, витримку, оптимізм і навіть дитячу мужність щедро нагороджують їх глядачі бурхливими оплесками» [13, с. 3].

Наводимо афішу дитячого інтегрованого реабілітаційного театру «Забавляночка»:

2003 – Незвичні пригоди, побачені в природі (за мотивами мультфільму «Як Мурашку друзі рятували»).

2004 – Пригоди Сірничка.

2005 – Казка про фіолетове Курчатко.

2007 – Казка про Зайчика-Вередуна і Муху Ням-Ням-Ням.

2008 – Як Барвінок на Фіалці оженився (за мотивами вірша Леоніда Глібова «Квіткове весілля»).

2008 – Про найкращий скарб у світі (Про маму).

2009 – Як звірі в кризу виживали.

2011 – Забавляночка скликає друзів (за мотивами повісті А. Сент-Екзюпері «Маленький принц»).

2012 – Хата на тата.

2013 – Жив собі пес (за мотивами мультфільму «Жив-був Пес»).

На думку засновника й керівника театру «Забавляночка», відбулося значне індивідуальне зростання його учасників, оскільки «успішно долаються вади особистісної сфери; відбувається самоствердження, самореалізація дитини з особливими потребами через засоби мистецтва; розвивається творчий потенціал дітей; забезпечується процес інтеграції неповносправних дітей у суспільство; увага суспільства звертається на цю категорію дітей, змінюється суспільна думка; тісніше зав'язалися польсько-українські контакти та співпраця; відбулася низка зустрічей із представниками ЗМІ, місцевої влади та бізнесу» [1, с. 115].

Дитячий інтегрований реабілітаційний театр «Забавляночка» працює в напрямі творчої само-реалізації, соціалізації, інтеграції дітей з особливими потребами. Вагомим стимулом для дітей слугує фестивальна діяльність: підготовка до поїздок й участь у всеукраїнських та міжнародних форумах відбувається на високому емоційному підйомі. Заслужені нагороди театру «Забавляночка» на фестивалях в Україні, Білорусі, Польщі – свідчення успішної сценічної роботи його керівника [23, с. 302].

Ініціатива Л. М. Вознюк проявляється не тільки в продукуванні ідей, а й у вмінні їх утілити на сцені та писемно оформити, що, зокрема, засвідчує віршовані запрошення на вистави, тому не випадково виник задум власної книжки. Однак, усвідомлюючи складність порушеної теми, педагог довго шукала баланс у викладі матеріалу, розуміючи: якщо написати про складну проблему в усіх її труднощах, то вийде негатив, якщо навести матеріал легко – викривлення.

Першу книжку серії «Відчуй сердечком» – «Навчаймось бачити разом» – Л. М. Вознюк написала для допитливих маленьких чомучок, які мають зрозуміти, що 2 так є в житті, що хтось народжується здоровим, а у когось щось болить, Буває, болить і тіло, і душа. І тому вона потребує участі іншої – тієї, що поруч. Тому найбільше ми прагнемо, щоб дитячі сердечка на планеті Земля відкрилися одне одному й усі-усі дружили між собою» [3, с.1].

Звернення до маленьких і дорослих підкуплює щирістю. Тон передмови задає тонус усій книжці. Відверта розмова продовжується й надалі: «Оченята в мене карі, а які в тебе? Я маю двоє очей. І всі люди мають по двоє очей. Коли ми одне око заплющуємо, то можемо бачити іншим, правда? Спробуймо. Пограємось ще? Розплющ обидва. Заплющ. Ще раз. Швидше. Заплющ друге око. Це ми кліпаємо, правда, цікаве слово?» [3, с. 2–3].

Невимушеність такого діалогу з уявним читачем криється в доборі слів, вони за своєю будовою переважно дво- та трискладові, рідко – чотирискладові. Текстова структура складається переважно з простих поширених речень, які чергуються зі складними, що надає оповіді динаміки. Цьому сприяє й використання речень різних за емоційним насаженням (окличні) і метою висловлювання (питальні та розповідні).

Авторка веде відверту розмову з маленьким читачем: «У нашому садочку теж багато діток носять окуляри, адже окуляри допомагають оченятам! <...> А ще буває і так, що очі не можуть бачити нічого. Пам'ятаєш нашу вправу “Нічка”, коли ми заплющували двоє оченят? Таких людей називають незрячими. Їм потрібно завжди допомагати, особливо орієнтуватися в просторі: перейти через дорогу, сісти в транспорт. Упізнати їх можна за тростиною» [3, с. 7–8].

Л. М. Вознюк уміє розказати просто про складні речі малечі: «Але найцікавіше, що незрячі люди вміють читати й писати по-особливому. Вони мають великі книжки, у яких замість букв – випуклі горбики. Ці горбики – також букви, і їх називають азбукою Брайля. Спробуй своїми пальчиками відчутти кожную літеру, а потім слово на сторінці-вкладці нашої книжечки» [3, с. 12]. Здорові ж діти зможуть на дотик відчутти всю складність техніки читання за Брайлем й уявити себе на місці своїх однолітків.

У книжці розповідається про захисників очей, якими виявляються сльози й сонцезахисні окуляри, а ще пропонується гімнастика для очей. Її можуть зробити пальчики та долоньки малюків.

Закінчується розповідь досвідченого педагога зверненням до матері від імені дитини, яка промовляє: «Люба матусю! Пам'ятай, що зір – неоціненний дар, тому бережи його для мене змалку» [3, с. 23]. В уста дитини автор укладає сім важливих порад, бо відомо з давнини, що вустами дитини промовляє істина.

І насамкінець авторка звертається до дорослих, пропонує: «Якщо із зором дитини вже є проблеми, працюймо над тим, щоб зір максимально зберегти та розвинути. <...> Нехай наша любов і турбота відкриє для них безліч барв світу дитинства!» [3, с. 23].

Текст, написаний з урахуванням психотравматичної ситуації, допоможе маленькому читачеві усвідомити потенціал незрячих ровесників, а також упевнить у потребі збереження власного зору.

Книжка надрукована повноколірним друком, її символом стали дружні сердечка, які створила десятирічна Ярослава Вітковська. 14-річна незряча співуча лучанка Інна Бохонська поділилась інформацією про світ незрячих, а малюнки зробили учні молодшої групи Луцької художньої школи, їхні батьки та педагоги.

Жанр цієї книжки авторка визначила як соціально-пізнавальні діалоги з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку, оскільки вона намагалася доступно розказати дошкільникам про діток незрячих і слабозорих. Нове видання не стало не поміченим. Л. М. Вознюк була удостоєна диплома обласного конкурсу «Світ волинської книги – 2010» в номінації «Література для дітей: добра ініціатива», а книжка надійшла в усі регіональні бібліотеки.

У наступній книжці «Почуй мене сердечком» авторка вирішила розказати дошкільникам про дітей глухих і слабочуючих, тому що «буває, що хтось із оточуючих звертає на них увагу. Насправді ж нічого дивного – у всьому світі люди можуть спілкуватися і без слів, так званою мовою жестів, саме цією мовою користуються багато дівчаток і хлопчиків, котрі живуть у світі тиші» [4, с. 1].

Л. М. Вознюк повідомляє: «Як тільки дитя з'являється на світ, у пологовому будинку відразу ж перевіряють його вушка – чи чують вони. Якщо виявляється, що вони не чують, лікарі відразу б'ють на сполох – цій дитині потрібна допомога!» [4, с. 5]. Згодом, «для того, щоб допомогти таким дітям, використовують слухові апарати – маленькі пристрої до вуха, які підсилюють силу звуку. Їх

розміщують біля того вушка, яке недобре чує або відразу біля двох. Якщо дитина чує, але не досить добре, її називають слабочуючою, ту, яка не чує зовсім – глухою» [4, с. 6].

Авторка підказує, як треба почати розмову з такою дитиною, яка може стежити за ротиком того, хто з нею розмовляє, або обмінюватися малюночками зі співрозмовником. «Люди кажуть, що той, хто не чує вушками, – читаємо далі – той чує сердечком. Послухай і ти своє сердечко – чи готове воно відкритися іншому – тому, хто дуже потребує друзів» [4, с. 13].

Допомагає розуміти глухих жестове мовлення, воно складається з дактильної азбуки, за допомогою якої можна спілкуватися з глухими ровесниками. У книжці наведено написані цією азбукою слова «мама», «морозиво». А ще глухі дітки люблять танцювати, малювати й гратися з піском.

Наприкінці цікавої розповіді є корисна інформація «В записничок моєї мами»: «Люба матусю! Не забувай, що мої вушка – дуже ніжний орган, тому турбуйся про них завжди» [4, с. 23]. У зверненні до батьків Л. М. Вознюк перераховує ознаки відхилення слуху, які мають їх насторожити.

Пізнавальний зміст книжки підсилено малюнками, які створили діти Луцького навчально-виховного об'єднання «ДНЗ № 28 – спецшкола для дітей з вадами слуху». Юні художники мають знижений слух і користуються слуховими апаратами, тому вони змогли передати власні відчуття в ілюстраціях.

Дружні сердечка, які стали логотипом серії «Відчуй сердечком», намалювала Ярослава Вітківська. А Л. М. Вознюк навчає дітей бути уважними один до одного, любити своїх товаришів, піклуватися про них, намагатися зрозуміти, бути людьми й добрими.

Книжки «Навчаймось бачити разом» і «Почуй мене сердечком» належить віднести до жанру оповідань, оскільки це невеличкі за обсягом прозові твори, які містять мало описів і роздумів. Оповідання оригінальні з глибокою дидактикою та позірною простотою. Вони стислі й лаконічні. Сюжет у них однолінійний і чіткий за побудовою, а розповідь ведеться від особи оповідача.

Відомо, що найкращими книжками для малюків завжди були і є казки, які допомагають та сприяють осягненню дитиною різнобарвності й різноликості світу, учать розрізняти добро й зло, співпереживати персонажам. Не випадково третя книжка Л. М. Вознюк називається «Ходімо зі мною у казку» і розповідає про тварин, оскільки маленькі діти краще сприймають саме такий вид казки. Жанр казки обрано для того, щоб підготувати дошкільників для сприйняття дітей із порушенням опорно-рухового апарату, у тому числі на інвалідних візках.

В історії української та зарубіжної літератури відомі випадки, коли педагоги писали казки. Так, популярні серед малечі й дорослих твори В. Ф. Одоевського [21; 22]; Б. Д. Грінченка – віршовані [6; 7; 9; 10] і прозові [8]; Л. О. Василевської, яка мала псевдонім Дніпрова Чайка [11]; Януша Корчака – автора повістей-казок «Король Матіуш Перший» [18, с. 3–160] та «Король Матіуш на безлюдному острові» [18, с. 161–274]; В. О. Сухомлинського з його принциповою позицією не принижувати, а підносити дитину [27]. Однак казка Л. М. Вознюк вирізняється своєю темою, бо зображує пташку з фізичною вадою.

Ідейним натхненником цієї книжки став О. І. Романчук – лікар-психотерапевт, дитячий і підлітковий психіатр, фахівець із когнітивно-поведінкової терапії, керівник відділення розвитку дитини Навчально-реабілітаційного центру «Джерело» у Львові, автор казки «Соловейко з одним крилом» [25].

Л. М. Вознюк використала сюжет свого авторитетного колеги, скоротила текст й адаптувала його для дитячого сприйняття. Отже, можна говорити про творче наслідування, яке пронизує сфери духовного життя й проявляється в мистецтві слова. У літературній творчості наслідування – прояв різновиду рецепції, свідоме чи мимовільне використання певного зразка. Творче наслідування розуміють як використання автором творів попередників для висловлення власних думок, емоцій, настроїв, почуттів. Наслідування проявляється в темі, структурі, мовних особливостях твору й приводить до появи рімейку. Наприклад, рімейком є повість-казка «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно» російського письменника О. М. Толстого [29], створена за мотивами повісті італійського письменника Карло Коллоді «Пригоди Пінокіо: Історія маріонетки» [16].

Вдячна Л. М. Вознюк пам'ятає про свого духовного вчителя О. І. Романчука та його мудрі поради. Однак талановита учениця перевершила свого вчителя, бо має чутливе серце, дар слова й може з повним правом повторити слова видатного вітчизняного педагога: «Серце віддаю дітям». Для підкріплення цієї думки порівняймо початок казок:

«Соловейко з одним крилом»

«Ходімо зі мною у казку»

Історія ця трапилась колись у Великому Лісі [25, с. 5].

В одному чудовому-пречудовому лісі, де водилось багато-пребагато різного птаства, звили собі затишне і м'яке гніздечко соловей та солов'їха [5, с. 4].

Отож, у О. І. Романчука перше речення просте, але надалі читаємо: «Ніхто не знає, як давно чи недавно те було: чи три тисячі років тому, чи сім днів від учора? А можливо, вона ще тільки станеться післязавтра? Яюсь однієї весни побралася собі – звичайно, після щасливого женихання-парування – пара соловейків та звила в куцах побіля розлогого старого дуба затишне гніздечко» [25, с. 5]. Автор знайомить із місцем дії та головними героями в чотирьох реченнях. Проти такого початку можна було б не заперечувати, бо кожен письменник має право на свою динаміку викладу. Однак неможливо визнати вдалим ані розмір четвертого речення, ані вживання поряд слів «женихання-парування – пара соловейків».

Літературна казка Л. М. Вознюк починається формулою-зачином, яка ріднить її з народною казкою, уводить до тексту образи, предмети, події й потребує продовження. Авторка вводить читача та слухача в чарівний світ казки, цьому сприяють повтори «чудовому-пречудовому» та «багато-пребагато». Перше речення складне за структурою, але воно не утруднює розуміння дії й сприйняття її виконавців.

Із перших фраз автор налаштовує читача на сприйняття чарівного світу, у якому відбулася пригода: у гніздечку з'явилося гладеньке, кругленьке, з кольоровими цятками яєчко, а згодом із нього вилупився соловейко з одним крилом. Це і є зав'язкою казки.

В основній частині розповідається про події, які відбулися в співучій родині. Казковий текст будується за принципом лінійного зв'язку змісту, тобто дійсність зображується у вигляді послідовного ланцюжка подій. Соловейки почали чекати на свого первістка, вони «голубили яєчко, пестили його та наспівували різні мелодії. І всі-всі їхні пісеньки були про те, як вони, батьки, будуть любити його, своє маленьке пташатко та як будуть пишатися ним!» [5, с. 7]. У солов'я та солов'їхи народилося малесеньке, гарнесеньке дитятко з одним крилом. «Як, як таке може бути? – не могла прийти до тями солов'яткова мама, – адже ж кожна пташина потребує два крила! Кожній пташці потрібно літати – піднятися аж до хмар, кружляти та виспівувати мелодії свого сердечка!» [5, с. 10]. Пройшло літо, а пташеня сиділо у своєму гніздечку, бо навіть друзів собі не знайшло. Настала осінь треба було відлітати в теплі краї.

Кульмінація казки містить звернення Л. М. Вознюк до маленького слухача, активізує його увагу, змушує мислити, шукати вихід із непростой ситуації: «А що ж наше пташенятко? Ось ця сторіночка – для твоєї фантазії... Зупинись і подумай!» [5, с. 12].

Продовжується оповідь тим, що соловейко з одним крилом не зміг полетіти до теплих країв, тому залишилися мама й тато з ним зимувати. Навесні в їхньому гніздечку з'явилося нове яєчко, а потім із нього вилупилася пташечка з двома крильцями. Вона знайшла собі друзів, які згодом стали друзями її братика, для якого сплели з лозинок і хмизинок кошик для перельоту до теплих країв.

Кінцівка оповіді ніби повертає слухача з казкового світу в реальний і тісно пов'язана зі змістом: «Пісня, що лунала із кошика, додавала сил та єднала пташину зграю, а наш соловейко почувався найщасливішим у світі» [5, с. 17].

Казка Л. М. Вознюк належить до казок про тварин, характерна ознака яких – аніمالізм, уособлення. Цей прийом дає змогу побудувати сюжет про тварин подібно до сюжету про людей. Особливість таких творів полягає, на думку відомого російського вченого В. Я. Проппа, у композиції оповіді, що ґрунтується на елементарних діях. Ці найпростіші дії є явищем психологічним, яке доводить їх реалізм і близькість до людського життя, незважаючи на повну фантастичність розроблення [24, с. 310].

Психологічна характеристика персонажів розкривається в конкретній дії та здійснюється через зображення їхніх взаємин: «За літо та осінь наші пташенята вирости, зміцніли і несли той кошичок у дзьбику по черзі. І особлива радість була у тому, бо кожен дбав не лише про себе! А ще то був перший

переліт із піснею. І не був він важким, а навпаки – легким та радісним. Пісня, що лунала із кошика, додавала сил та єднала пташину зграю, а наш соловейко почувався найщасливішим у світі» [5, с. 17].

Персонажі казки мають людські риси: вони розуміють одне одного, розмовляють, думають, хвилюються, співають. Будова казки проста, подій у ній небагато. Сюжет розвивається стрімко. Образи характеризуються досить стисло, вони отримали лаконічні характеристики, що стосуються їхніх моральних, розумових, фізичних якостей: *люблячий татко; малесесеньке, гарнесеньке дитячко; сестричка гарненька, миленька, здібна та весела; маленькі пташенята*. Усі персонажі позитивні, їм притаманні благородність поведінки, доброта, розум.

Ідейний зміст твору полягає у вихованні пізнавального інтересу дітей щодо властивостей тварин і переживанні сенсу життєвого явища та ситуації. Усі дії сконцентровані навколо однієї проблеми, коли персонажі-тварини виявляють свою індивідуальність, говорять, думають, поведуться, як люди. Конфлікт ґрунтується на взаємодії стосунків персонажів, логічно розвивається від початку до кінця. Отже, бачимо аналогію поведінки тварин, притаманну людям, спостерігаємо метафору «звірі – люди» [12, с. 74]. Казка може впливати і на свідомі, і на несвідомі сторони особистості, формуючи певні зразки поведінки. Багаторазово проживаючи події казки, дитина побічно набуває значущий для себе життєвий досвід, навчає переборювати життєві негаразди, уміти дружити, не проходити повз чужу біду.

Після казкової історії, у якій Л. М. Вознюк добре виписала образи солов'я, солов'їхи, їхніх діток та друзів, авторка використовує моралізування та розповідає, що придумали люди, щоб допомогти дітям, які мають хворі кінцівки. Вона впевнена: «Добра має бути багато. Свою краплинку додай і ти» [5, с. 23]. Насамкінець авторка пропонує важливу інформацію «В записничок турботливої мами», яка пов'язана з відхиленням від норми в розвитку дрібної моторики дітей раннього віку [5, с. 24].

Отже, третя книжка «Ходімо зі мною у казку» так само, як і попередні, має тричасткову структуру: звернення до дітей і дорослих, виклад основного змісту, поради для дорослих.

Молоді художниці Івана Марта Драч, Маріна Ракітянська-Стрижевська створили малюнки та надали ясного й чистого колориту книжці, яка розповідає про велику перемогу маленьких пташенят над нелегкими обставинами, а також про справжню любов та життєві випробування родин, у яких є діти з порушеннями опорно-рухового апарату.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, учитель-дефектолог Людмила Вознюк – автор літературних творів: листа – п'єс – оповідань – казки. Жанрове розмаїття можна пояснити харизматичністю особистості, скерованої на розв'язання проблем інклюзивного середовища, яке б відповідало потребам і можливостям дошкільника, незалежно від особливостей його психофізіологічного розвитку. Для цього автор засобами театралізації та художнього слова розповідає здоровим дітям про дітей із порушеннями в розвитку й виховує гуманне ставлення до них та навчає дітей з обмеженими можливостями. Природа художніх особливостей цих творів криється в літературному таланті автора, помноженому на особистісні та професійні знання. Останнє вигідно тематично вирізняє твори Л. М. Вознюк із-поміж творів письменників, котрі пишуть для дітей.

Триптих Л. М. Вознюк, вистражданий і продиктований часом, насичений невичерпною життєлюбністю й оптимізмом, – унікальне видання, якому немає аналогів в Україні. Він формує засади толерантного ставлення до дітей із вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, спонукає до турботливого ставлення до дітей з обмеженими можливостями й до переосмислення власних життєвих цінностей.

Значення творчого доробку Л. М. Вознюк неможливо переоцінити, оскільки він скерований не лише для дітей, а й для дорослих. Видання серії «Відчуй сердечком» корисні для фахівців: психологів, вихователів, дефектологів, учителів дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів у процесі запровадження інклюзивної та інтегрованої моделей навчання, а також будуть корисними й цікавими для батьків.

Л. М. Вознюк – вихователь, громадський діяч, науковець – в усі сфери своєї діяльності вносить піднесено-казкове й водночас відчутно реальне сприйняття дійсності.

Джерела та література

1. Вознюк Л. М. «Забавляночка» / Л. М. Вознюк // Соціально відповідальний бізнес – шлях до громадянського суспільства: досвід Волині / упоряд. М. І. Іванюк та ін. – Луцьк : Асоц. захисту прав молоді Волині, 2005. – С. 113–117.
2. Вознюк Л. М. Лист до сина / Л. М. Вознюк // Вісник Руху «Батьки для батьків». – 2002. – № 7. – С. 4.

3. Вознюк Л. М. Навчаймось бачити разом / Л. М. Вознюк. – Луцьк : МКФ «Християн. життя», 2010. – 24 с. : ілюстр.
4. Вознюк Л. М. Почуй мене сердечком / Л. М. Вознюк. – Луцьк : МКФ «Християн. життя», 2011. – 24 с. : ілюстр.
5. Вознюк Л. М. Ходімо зі мною у казку / Л. М. Вознюк. – Луцьк : МКФ «Християнське життя», 2012. – 24 с. : ілюстр.
6. Грінченко Б. Д. Дівчина Леся / Б. Д. Грінченко // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 115–124.
7. Грінченко Б. Д. Дурень думкою багатіє / Б. Д. Грінченко // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 131–134.
8. Грінченко Б. Д. Квітки / Б. Д. Грінченко // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 134–137.
9. Грінченко Б. Д. Крук, велика сила / Б. Д. Грінченко // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 128–131.
10. Грінченко Б. Д. Скарб / Б. Д. Грінченко // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 124–128.
11. Дніпрова Чайка. Казка про сонце та його сина / Чайка Дніпрова // Українські літературні казки / упоряд. В. Полковенко. – К. : Дніпро, 2001. – С. 143–151.
12. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка / Л. Ф. Дунаєвська. – К. : Вища шк., 1987. – 128 с.
13. Забавляночка моя, забавляночка! – Луцьк : Поліграф.-вид. дім «Твердиня», 2005. – 16 с.
14. Кіплінг Р. Синові / Ред'ярд Кіплінг ; пер. В. Стуса, ілюстр. Л. Смірної. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2014. – 8 с. – (Серія «Книга одного вірша»).
15. Клімчук Л. Іменний годинник від мера Києва Олександра Омельченка / Л. Клімчук // Луцький замок. – 2004. – № 50 (462). – 9 груд. – С. 13.
16. Коллоді К. Пригоди Пінокіо / Карло Коллоді ; пер. з італ. Ю. О. Авдєєва. – К. : Школа, 2006. – 176 с. : ілюстр. – (Дитячий світовий бестселер).
17. Конвенція про права дитини // Права дитини : зб. док. – Львів : Оксарт, 1995. – С. 29–49.
18. Корчак Януш. Избранное / Януш Корчак. – К. : Рад. шк., 1983. – 528 с. – (Пед. б-ка «Мир в образах»).
19. Коцюбинська М. Х. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість / М. К. Коцюбинська. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – 584 с. : портр. – (Б-ка Шевченк. комітету).
20. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика / І. Б. Кузава. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. – 292 с.
21. Одоевский В. Ф. Городок в табакерке. Сказка / В. Ф. Одоевский. – М. : Детская лит., 1986. – 24 с.
22. Одоевский В. Ф. Мороз Иванович. Сказка / В. Ф. Одоевский. – М. : Малыш, 1985. – 18 с.
23. Пахолок З. О. Літературна діяльність Людмили Вознюк / Зінаїда Пахолок // Минуле і сучасне Волині та Полісся. – Луцьк : [б. в.], 2014. – Вип. 52. – С. 300–306.
24. Пропп В. Я. Русская сказка / В. Я. Пропп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 335 с.
25. Романчук О. Соловейко з одним крилом. Казка / О. Романчук. – Львів : Колесо, 2009. – 24 с. : ілюстр.
26. Стус В. С. Твори : у 4 т., 6 кн. – Т. 6 (додатковий). – Кн 1 : Листи до рідних / В. С. Стус. – Львів : Вид. спілка «Просвіта», 1997. – 496 с.
27. Сухомлинський В. О. Вічна тополя : казки. Оповідання. Етюди : [для молод. шк. віку] / упоряд. О. Сухомлинської, заг. ред., передм. Д. Чередниченка / В. О. Сухомлинський. – К. : Генеза, 2004. – 272 с. : ілюстр. – (Нова шк. б-ка).
28. Сухомлинський В. О. Листи до сина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 3. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 582–657.
29. Толстой О. М. Золотий ключик, або Пригоди Буратіно / Олексій Толстой ; пер. з рос. Н. В. Кир'ян. – К. : Школа, 2006. – 144 с. : ілюстр. – (Моя улюблена книжка).
30. Честерфилд. Письма к сыну. Максимумы. Характеры = Letters to his Son. Maxims. Characters ; пер. и коммент. А. М. Шадрина. – Л. : Наука, 1971. – 352 с. – (Літератур. пам'ятники).
31. Чурило О. Іменини театру, що лікує / О. Чурило // Досвітня зоря. – 2004. – № 31 (469) – 15 квіт. – С. 4.
32. Шепель Н. Людмила Вознюк: «Не можна зірвати квітку на землі, не сколихнувши зірку на небі» // Топ-волиняни : збірка інтерв'ю із видатними волинянами / автор-упорядник Т. Є. Хотимчук. – Луцьк : «Вісник і К°», 2012. – С. 50–51.

Пахолок Зінаїда. Художественное пространство Людмили Вознюк. В статье рассматривается литературная деятельность волинского учителя-дефектолога Л. Н. Вознюк, посвященная детям с особенными образовательными потребностями. Анализируются книги из серии «Почувствуй сердечком». Первая книга – «Учимся видеть вместе» – рассказ о незрячих и слабовидящих детях; вторая – «Услышь меня сердечком» – о детях глухих и слабослышащих; третья – «Пойдем со мной в сказку» рассказывает о соловушке с одним крылом. Жанр сказки избран для того, чтобы подготовить дошкольников к восприятию детей на инвалидных колясках. Триптих Л. Н. Вознюк, выстраданный и продиктованный временем, насыщенный неисчерпаемым жизненным опытом и оптимизмом, является уникальным изданием, которому нет аналогов в Украине. Он

формирует основы толерантного отношения к детям с недостатками зрения, слуха, опорно-двигательного аппарата; побуждает к заботливому отношению к людям с инвалидностью и к переосмыслению собственных жизненных ценностей.

Ключевые слова: украинская литература для детей, зарубежная литература для детей, дети с особыми образовательными потребностями, толерантность, литературно-педагогический жанр, письмо, пьеса, рассказ, сказка, триптих.

Pakholok Zinaida. Lyudmila Voznyuk's Art Space. The article presents the literary activity of Volyn teacher-defectologist Lyudmila Vozniuk, which is devoted to the children with special educational needs. The series of books «Feel with the heart» are analyzed. The first book – «Let's learn to see together» – presents the story of the blind and visually impaired children; the second one – «Hear me with the heart» – is about the deaf children and children with hearing problems; the third one – «Let's go to the fairytale» – tells the reader about the nightingale with one wing. The genre of this fairytale was chosen for prepare preschoolers for the perception of children on wheelchairs. L. M. Vozniuk's triptych, which is written through much suffering and dictated by the time, full of inexhaustible vitality and optimism, is a unique publication, which has no analogues in Ukraine. It forms the foundations of a tolerant attitude towards children with visual, hearing, musculoskeletal system defects and it motivates to a caring attitude to the children with disabilities as well as to overthinking of your own life values.

Key words: Ukrainian literature for children, foreign literature for children, children with special educational needs, tolerance, literary and pedagogical genre, letter, play, story, fairytale, triptych.

Стаття надійшла до редколегії
16. 03. 2016 р.

УДК 821.161.2–1

Оксана Писаревська

Вплив живопису слобожанських художників на пейзажну лірику Анатолія Перерви

У статті досліджено вплив художників-пейзажистів на творчість відомого українського поета Анатолія Перерви. Праця допомагає краще зрозуміти творчу лабораторію письменника, визначити, що є джерелом творчого натхнення для митця, глибше проникнути в ідейно-естетичний зміст його творів.

Ключові слова: живопис, ідейно-естетичний задум, ізоморфізм, пейзажна лірика, пейзажний живопис.

Постановка наукової проблеми та її значення. А. Перерва (нар. 1949 р.) знаний як майстер пейзажної лірики. І всю його пейзажну лірику проймає ідея внутрішньої близькості людини та природи. Його поезія – яскраве свідчення того, що людина – органічна частина природи. Якщо людина своїм бездумним ставленням змінює патріархальний світ природи, то вона руйнує передусім себе і свою душу. Із цього приводу О. Різниченко цілком слушно зазначає: «У поезії А. Перерви зачаєний досвід сільської пам'яті, мудрої і діяльної; є в його віршах органічно-патріархальна цнота, в якій чимдалі більше відчують потребу мешканці цегляного мурашника» [16, с. 54].

Серед характерних особливостей поезії А. Перерви і «людський фактор», оскільки людина або предмет її діяльності присутні в кожній збірці митця.

Варто зазначити, що проблема впливу творчого середовища на поетику А. Перерви вельми широка: досить сказати, що в проаналізованих нами восьми збірках нараховуємо 65 згаданих поетом імен. У цій статті зупинимося на впливі українських художників-пейзажистів на пейзажну лірику Анатолія Перерви. Тут, передусім, потрібно відзначити класика вітчизняного живопису С. Васильківського, а також сучасників поета: В. Дзюбенка, В. Бондаря, Н. Вербук. Наш вибір саме пейзажної лірики й пейзажних картин як основного напрямку дослідження зумовлений насамперед тією обставиною, що поезія та живопис взаємопов'язані.